

JA, HAN VAR NOG DEN SISTE

P O Enquist minns Tage Erlander

Kanske var han, på ett sätt, den siste av en mycket ovanlig art politiker. Han kom som socialdemokratins ledare just i uppgångens början, det är sant. Skördetiden skulle bli lång och han fanns där hela tiden. 80-talskrisen ännu inte anad, den starka staten var en progressiv dröm och inte ett skräckinjagande spöke. Han fanns där under det som, kanske, i historien ska kallas socialdemokratins era, höjdpunkten.

Tiden när allting klaffade, uppgångens tid, utvecklingsoptimismens tid. En tid för en solkung.

Men det är inte det jag tänker på. Jag träffade honom första gången i början av 60-talet, av en tillfällighet. Han hälsade tankspritt och började omedelbart diskutera en essä jag skrivit i en antologi som mitt förlag gett ut; författare som talade i egen sak. Efter den första djupt smickrande chocken, och medan vi talade, då och senare, kom jag att till min häpnad förstå att det hela inte varit en slump.

Tage Erlander läste oss verkligen – oss, svenska författare. Han läste de bra och de dåliga, de glansfulla romanerna och de taskiga poeterna, de kända och de okända; inte för att han behövde det, eller för att verka följa med sin tid, eller för något annat rimligt rationellt skäl – utan för att han i grunden var en stor humanist med ett alldeles autentiskt intresse för konst.

Jag vet egentligen inte när han hade tid. Kanske får framtidens och nutidens statsledare aldrig mer tid. Kanske var det bara under dessa uppgångens decennier vi kunde unna oss lyxen med en lång, grymtande, suckande statsminister som envist sprättade upp okända unga svenska författares debutromaner och läste dem, och tänkte på vad de sa.

Som om, också där, fanns en hemlig underström eller rörelse, att tolka i det samhälle han ville skapa. Lyssnade åt ett håll ingen, varken förr eller senare, brukade lyssna, jo, han var nog den siste.

Expressen 23.6 1985

PÅ TAGES TID, DÅ VAR HIMMELEN VID (SOM EN UPPSLAGEN BOK)

Öppet brev till P O Enquist

Kära P. O., dina minnesord om Erlander (Expressen 23.6 1985) gav mycket att tänka på, likaså den nu pågående landssorgen efter Erlander, som ger sådant eko i våra medier. Jag tror man måste gå tillbaka till Strindbergs död för att finna något motsvarande, eller kanske ännu hellre Frödings. Då kom tidningarna ut med svarta sorgkanter på första sidan, Sveriges riksdag parenterade över den döde skalden, och hans begravning var en stor nationell högtid.

Jag väljer inte exemplen av en slump, de kan tjäna att belysa hur yrkespolitikern i vår tid vunnit prestige, medan konstnärligt verksamma förvisats till en ganska undanskymd roll i samhället. Omedvetet ger du uttryck åt vår nya roll, när du med tacksamhet och förundran påtalar detta märkliga, att Erlander läste svensk skönlitteratur. Det är inget att ironisera över, jag kände själv samma förundran när jag någon gång mötte honom eller fick ett brev med omdömen om mina böcker.

På något sätt förväntar vi oss inte, att mäktiga politiker ska läsa våra romaner. De är för fina för det, de "har inte tid". Men att inte ha tid med böcker är att anse dem betydelselösa.

Jag tror att du själv, avsiktligt eller oavsiktligt, gav uttryck åt samma värdering i din TV-serie om Strindberg. Diktaren framstod ofta nog som narraktig och bara alltför mänsklig. Hjalmar Branting var god och klok, en vuxen människa som mysande böjde sig över det begåvade barnets lekar. Nu kan det väl sägas, att Branting både ideologiskt och i den politiska praktiken gjorde dumheter ofta nog, det borde vi kunna erkänna nu, när Hövdingen kommit en smula på avstånd i tiden. Dessutom var han utbytbar på ett helt annat sätt än Strindberg. En annan än Branting hade fyllt hans roll lika bra eller bättre. Strindberg är i någon mening unik och oersättlig i vår historia.

Denne unike har ingen motsvarighet i vår tid, men vi har en ganska livaktig litteratur, mer uppmärksam ut i världen än allmänheten vet. Men svenska politiker har alltså inte tid att läsa våra böcker.

Vi tillhör bägge en generation, som oavlåttigt avdramatiserat och reducerat diktarrollen och dess sociala betydelse. Avstamp har tagits i en ideologisk analys av den romantiska geniuppfattningen. Frågan är om inte reduktionen drivits för långt. Något måste vara fel när vi förundras över att en statsminister läser den skönlitteratur som skrivs i hans land, när vi resignerat konstaterar att ett sådant fenomen knappast kan återkomma. Det kan inte hjälpas, en statsminister "har inte tid".

Nå, om en statsminister inte har tid med esoteriska glaspärlespel eller med likgiltig underhållning, då kan det vara förlåtligt. Men är inte skönlitteraturen mer än så? Bland mycket annat en källa till kunskap om folkets känslor, stämningar, önskningar och behov. Kan en politiker verkligen vara utan denna kunskap?

De som läst Vilhelm Moberg i detta land är fler än de som har röstat på SAP. Dessa läsare måste ha känt igen sig. De tänkte och kände som han, de vantrivdes i den tekniska civilisationen, de misstrodde överheten, de hungrade efter rättvisa. Att läsa Vilhelm Moberg är ett sätt att lära känna svenska folket, säkrare och bättre än i expertutlåtanden och i Statens Offentliga Utredningar.

Ulf Lundell har något att säga om ungdomens problem. Kerstin Ekman ger besked om den svenska kvinnans svårigheter i en tid av rollbyte.

Du och jag ger ibland besked om detta folk, när vi når en stor publik. Den kontakten skulle vi inte etablera om vi inte lyckades artikulera något som svenska känner eller tänker.

Skönlitteratur är en kunskapskälla, som en politiker negligerar på egen risk. Erlander var inte en politiker som ägnade sig åt litteratur som en älskvärd hobby, som åt schack eller filateli. Han var en politiker som blev framgångsrik och populär *emedan* han läste skönlitteratur. Bara så lärde han känna det folk han styrde.

"Lyssna på Rörelsen!" var det råd han gav sin efterträdare.

"Läs böcker!" borde han ha tillagt.

Rörelsens företrädare säger ofta vad ledaren vill höra, god litteratur säger obehagliga sanningar.

De som "inte har tid" med sanningar löper stora risker.

Expressen 30.6 1985.